

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อการพัฒนาชาวไทยภูเขา: การวิเคราะห์เชิงปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการทางการศึกษาและการพัฒนาของประชาชนบนที่สูง ตำบลปางหินฝน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มเป้าหมายของการศึกษาได้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ละว้า และกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง วัดถูปะสงค์ของการศึกษาตามที่แถลงไว้แล้วในบทที่ 1 ซึ่งได้แก่วัดถูปะสงค์เพื่อศึกษาความหมายของคำว่า การพัฒนา และปฏิสัมพันธ์ด้านการพัฒนา เพื่อศึกษากระบวนการทางการศึกษาในการถ่ายทอดความหมายของคำว่า การพัฒนา และเพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์ทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาชาวไทยภูเขา ผู้วิจัยให้ความสำคัญเท่าๆ กัน ผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ 2 ข้อแรกนำมาใช้เป็นฐานเพื่อให้วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 บรรลุผลตามที่ตั้งไว้ งานวิจัยนี้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าเป็นงานวิจัยทางด้านสังคมวิทยาการศึกษา เพื่อศึกษากระบวนการทางสังคมที่อยู่ในกระบวนการการศึกษา กรอบความคิดของงานวิจัยใช้มโนทัศน์ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ร่วมกับมโนทัศน์ทางการศึกษาของบาซิล เบิร์นสไตน์ (Basil Bernstein) ในเรื่อง รหัสความหมาย การจัดกลุ่ม และการวางกรอบผลการศึกษารูปได้ดังนี้

1. สรุปผลการศึกษา

1.1 ความหมายและปฏิสัมพันธ์ด้านการพัฒนา

ผู้กระทำที่สำคัญ จากการศึกษาพบว่าผู้กระทำด้านการพัฒนาที่สำคัญได้แก่ มูลนิธิรักษ์ไทย สถานีอนามัยปางหินฝน สำนักงานเกษตรที่สูงตามพระราชดำริดอยอมพาย หน่วยจัดการต้นน้ำปางหินฝน โรงเรียน(บ้านเฮาะวิทยาคม โรงเรียนบ้านแม่แฮใต้) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง (บ้านมีดหลวง บ้านเซโดชา) องค์การทางศาสนา องค์การบริหารส่วนตำบลปางหินฝน และอุทยานแห่งชาติแม่ใจ โดยภารกิจด้านการพัฒนาที่สำคัญคือ การจัดการศึกษา การอนุรักษ์ธรรมชาติ การให้บริการด้านสาธารณสุข และการปกครอง

ความหมายของคำว่า 'การพัฒนา' ที่หน่วยงานด้านการพัฒนานำเข้าไปใช้เพื่อเป็นกรอบอ้างอิงในการมีปฏิสัมพันธ์กับชาวไทยภูเขานั้น เป้าหมายสำคัญของการพัฒนา คือ ให้ชาว

ไทยภูเขาเรามี 'ความเป็นคนไทย' เหมือนชนกลุ่มใหญ่ในสังคม ซึ่งสัญลักษณ์ของความเป็นไทย นั้นได้แก่ "รู้ภาษาไทย อนุรักษ์ธรรมชาติ และอยู่ภายใต้กฎหมายไทย"

คำว่า การพัฒนา ตามที่ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาให้ความหมายคือ "การมาช่วยกันทำงานให้สำเร็จ" และในส่วนของชาวกะเหรี่ยงยังขยายความไปถึง "การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น" ซึ่งมีนัยสำคัญว่าจะต้องทำสิ่งที่มีอยู่ในดีขึ้น การนำสิ่งใหม่หรือความเจริญที่เข้ามาอาจจะไม่ใช่การพัฒนา

ความหมายจากการพัฒนาจำแนกการพัฒนาเป็นสองระดับคือ "การพัฒนาทางตากับการพัฒนาทางใจ" (รูปธรรม -นามธรรมของการพัฒนา)

แบบแผนการมีปฏิสัมพันธ์ด้านการพัฒนาพบว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในปฏิสัมพันธ์ด้านการพัฒนานั้น นักพัฒนาจะมีอำนาจเหนือผู้ถูกพัฒนา กล่าวคือ นักพัฒนาภาครัฐมีสิทธิอำนาจและความชอบธรรมในการพัฒนา และชาวเขาจำเป็นที่จะต้องเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา ชาวเขาที่เข้าร่วมกระบวนการพัฒนาก็จะได้รับบริการ และสวัสดิการจากรัฐ เหมือนกับชนกลุ่มใหญ่ในสังคม แต่หากพิจารณาในแง่ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างหน่วยงานพัฒนาต่าง ๆ กับชาวเขานั้น ส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อกัน ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของการพัฒนาชาวเขาต่อไป โดยสรุป "การพัฒนา" เป็นสัญลักษณ์สำคัญของการรวมชาวเขาให้กลายเป็นคนไทย เพราะเมื่อชาวเขาได้เข้าสู่กระบวนการพัฒนา ก็เท่ากับว่าได้เป็นคนไทยตามความหมายทางรัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ แต่ในมิติทางสังคมวิทยานั้น สถานภาพของชาวเขาอาจยังเป็นเพียงคนชายขอบ หรือเป็นพลเมืองชั้นสองในสังคมไทย

1.2 กระบวนการทางการศึกษาในการถ่ายทอดความหมายของคำว่า การพัฒนา

ผลการวิจัยพบว่าในระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการศึกษานั้นภาครัฐได้ใช้อำนาจในการจัดการศึกษาผ่านการศึกษารูปแบบต่าง ๆ ทั้งการศึกษานอกระบบ การศึกษาในระบบ ผ่านองค์กรต่าง ๆ ที่สำคัญได้แก่ โรงเรียน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน และหน่วยจัดการต้นน้ำแม่แจ่ม ซึ่งองค์กรเหล่านี้เป็นตัวส่งผ่านวัฒนธรรม และความรู้ที่เป็นทางการไปยังชาวไทยภูเขา โดยรัฐได้ผลิตวาทกรรมเพื่อการควบคุมชาวไทยภูเขาผ่านวาทกรรมการเรียนการสอน และวาทกรรมจัดระเบียบ

ความรู้ และทักษะที่รัฐต้องการให้ชาวไทยภูเขาได้แก่ความรู้ในการพูด-อ่าน-เขียนภาษาไทย การคำนวณ การอนุรักษ์ธรรมชาติ และการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ทดแทนการปลูกฝิ่น ซึ่งความรู้และทักษะดังกล่าวฝังตัวอยู่ในวาทกรรมจัดระเบียบ ซึ่งรัฐต้องการให้ชาวไทยภูเขาเป็นพลเมืองไทย และปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมมาสู่การพัฒนาตามแนวความทันสมัย

แต่ทั้งนี้ในมุมมองกลับ ชาวไทยภูเขาที่ยกระดับตนเองมาเป็นครูท้องถิ่นยังให้ความหมายกับการศึกษาว่าจะทำให้ชาวไทยภูเขาเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเองได้

กระบวนการทางการศึกษาในการถ่ายทอดความหมายของคำว่าพัฒนานั้น รัฐมีสิทธิอำนาจในการสร้างและส่งต่อ'ความหมาย'ของคำว่า การพัฒนา มาสู่ชาวไทยภูเขา ซึ่งความหมายดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการสร้างเอกลักษณ์ให้แก่ชาวไทยภูเขา โดยจำแนกให้เห็นความแตกต่างระหว่างชาวเขาที่ยังไม่ได้เข้ากระบวนการพัฒนาซึ่งจะมีความเป็น "คนอื่น" หรือความแตกต่างจากชนกลุ่มใหญ่ในสังคม แต่ทั้งนี้ถ้าชาวเขาเข้าสู่การพัฒนาที่เป็นทางการ ชาวเขาจะได้รับเอกลักษณ์ใหม่ คือความเป็นคนไทยที่มี 'ความเหมือน' กับชนกลุ่มใหญ่ในประเทศ

ผลจากการเรียนรู้ในกระบวนการขัดเกลาบุคคล ก็คือ อัตตะ และ เอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งจากการวิจัยครั้งนี้ได้ข้อสรุปสำคัญสองประการ

ประการที่หนึ่งชาวไทยภูเขาที่เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาจะมีโอกาสในการยกระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของตน (Socioeconomic status) จากการวิจัยพบว่า ชาวเขาจะให้ความสำคัญแก่การพัฒนาสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจ ในขณะที่ชาวเขาจะให้ความสำคัญกับการยกระดับสถานภาพทางสังคม

ประการที่สองการศึกษาทำให้ชาวเขาถูกกลืนกลายเป็นคนไทย ค่อย ๆ แปรเปลี่ยนจากเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการทางการศึกษาเน้นที่การถ่ายทอดความรู้ที่เป็นทางการ และเพิกเฉยต่อความรู้ของท้องถิ่น ผู้ได้รับการศึกษาจึงมีชุดความรู้ และเอกลักษณ์ความเป็นไทย แต่ไม่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ของท้องถิ่น ซึ่งผู้ที่เรียนในระดับสูง ๆ ขึ้นไปเท่าใด ก็จะมีความรู้ทางการเพิ่มมากขึ้น ๆ และก็จะยิ่งมีความแตกต่างจากเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ตนเองมากขึ้นเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ชาวไทยภูเขาที่ได้รับการศึกษาจะมี 'ความเหมือน' กับคนไทย แต่เกิด 'ความต่าง' กับกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง ซึ่งแนวโน้มในอนาคตอาจจะเป็นการกลืนกลายวัฒนธรรมท้องถิ่น และทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์สูญหายไปในที่สุด

1.3 ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อการพัฒนาชาวไทยภูเขา

ผลการวิจัยได้ข้อเสนอยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อการพัฒนาพัฒนาชาวไทยภูเขา ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม การจัดการศึกษาควรมีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนชาวไทยภูเขา มี "พหุเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์" กล่าวคือ สามารถผสมกลมกลืน หรืออยู่ร่วมกับคนไทยในสังคมได้ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่แปรเปลี่ยนกับถิ่นฐานบ้านเกิดตนเอง และสามารถผสมผสานความรู้ของท้องถิ่นกับความรู้ทางการ และสร้างความรู้ใหม่ที่สอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาวไทยภูเขา การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาจึงควรที่จะเพิ่ม

ทางเลือกให้ชาวไทยภูเขาทั้งการลงมาทำงานในเมือง หรืออยู่บนที่สูงโดยมีคุณภาพชีวิตที่ดี ตามสมควร การศึกษาไม่ควรจะผลิตซ้ำความเป็นคนไทยให้กับชาวไทยภูเขาเท่านั้น แต่ต้องให้ทางเลือกแก่ชาวไทยภูเขาที่จะจัดการตนเอง

2. อภิปราย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยจะได้นำมาอภิปรายดังนี้

2.1 เสี่ยงสะท้อนถึงการพัฒนาชาวไทยภูเขา

หัวใจของการค้นคว้านี้เพื่อเป็นการฟังเสียงของชาวไทยภูเขา หรือให้ชาวไทยภูเขาได้มองย้อนกลับไปทบทวนสะท้อนประสบการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาที่ผ่าน ซึ่งพะตึทูเปอ แห่งบ้านแม่แฮใต้ได้สรุปเป็นวลีสั้น ๆ สองสามวลีแต่ก็ให้ความหมายที่ชัดเจนถึงภาพการพัฒนาที่ผ่านมามีว่า

“การพัฒนาที่ผ่านมามี แต่บ่ถูก”

“เป็นจะโต ยิ่งพัฒนา ป่ายิ่งหมดไป”

“พัฒนาแต่ตา บ่ได้พัฒนาที่ใจ”

วลีทั้งสามดังกล่าวคือเสียงของชาวไทยภูเขาที่มีต่อการพัฒนาบนที่สูง ซึ่งตามความเห็นของชาวไทยภูเขาการพัฒนาที่ผ่านมาเป็นเรื่องที่ดี เพราะทำให้ชีวิตบนดอย การคมนาคม มีความสะดวกสบายขึ้น มีไฟฟ้า มีจักรยานยนต์ มีโทรทัศน์ดู ฯลฯ การมีสินทรัพย์ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นนั้นย่อมเป็นสิ่งที่ดี เพราะเป็นเครื่องแสดงถึงการพัฒนาเศรษฐกิจของชาวไทยภูเขาที่มั่นคงขึ้น

เรื่องที่ไม่ถูกต้องในความเห็นของชาวไทยภูเขาก็คือสิ่งที่สะท้อนออกมาในวลีต่อมานั้นคือ ยิ่งมีการพัฒนา พื้นที่ป่าของหมู่บ้านก็ยิ่งหมดไป ป่าถือว่ามีค่าสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยภูเขาทั้งชาวละว้า และชาวกะเหรี่ยง ถ้าการพัฒนาเป็นการทำลายป่า ก็เท่ากับทำลายฐานชีวิตของตนเอง ความเห็นของชาวไทยภูเขาส่วนหนึ่งจึงมองว่าการพัฒนาที่ผ่านมาเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง

ในความเห็นของชาวไทยภูเขาก็คือการพัฒนาที่ผ่านเป็นการพัฒนาทางตา หรือเป็นการพัฒนาด้านวัตถุทั้งโครงสร้างพื้นฐาน หรือวัตถุสิ่งของต่าง ๆ แต่ไม่ได้พัฒนาทางใจ หรือทำให้จิตใจของคนดีขึ้นแต่อย่างใด

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ ความเสี่ยงจากการพัฒนา ซึ่งในทรรศนะของผู้วิจัยนั้นปัญหาที่สำคัญของชาวไทยภูเขา ก็คือ การไม่เห็นปัญหาว่าเป็นปัญหา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการไม่มีความตระหนัก ในปัญหาที่มากับการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสวนกะหล่ำปลี ซึ่งต้องใส่ปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชเป็นอันมาก การใช้สารเคมี

ดังกล่าวจะเป็นการทำลายวิถีชีวิตแบบยังชีพของชาวไทยภูเขาทั้งระบบ รวมไปถึงการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ และความยั่งยืนของระบบนิเวศ

ในเชิงสัญลักษณ์การทำสวนกะหล่ำ (หรือพืชผักอื่น ๆ) เป็นการทำลายวาทกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติที่กลุ่มชาติพันธุ์ใช้เป็นเครื่องมือต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิในการอยู่ร่วมกับป่า ซึ่งเป็นเรื่องที่กลุ่มชาติพันธุ์ได้พยายามต่อสู้มาตลอด ว่าการทำไร่หมุนเวียน เป็นวิถีการผลิตที่อนุรักษ์ธรรมชาติ และปัจจุบันสังคมก็ยอมรับวาทกรรมดังกล่าวของกลุ่มชาติพันธุ์ แต่วาทกรรมดังกล่าวกำลังจะถูกทำลายลงไปด้วยตัวชาวไทยภูเขาเอง

2.2 การศึกษากับการพัฒนาชาวไทยภูเขา

เอกลักษณ์เกิดขึ้นได้จากกระบวนการทางสังคม (Berger and Luckmann, 1991: 194) การศึกษาเป็นส่วนสำคัญที่จะสร้างเอกลักษณ์ให้แก่ผู้เรียน นักเรียนได้รับการปลูกฝังเอกลักษณ์ของคนเมือง ซึ่งเป็นการพัฒนาเอกลักษณ์แบบปัจเจก และมีความขัดแย้งจากเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ร่วม ปัจจุบันความขัดแย้งทางเอกลักษณ์ยังไม่ใช่ปัญหารุนแรงนัก แต่ก็มีแนวโน้มที่คนรุ่นต่อไปจะไม่ธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ไว้ โดยรับเอาคติของคนเมืองมาใช้ และทิ้งจารีตประเพณีของตนไปทำให้เอกลักษณ์ของคนเมืองค่อยๆ กลืนกินเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ไปเช่น การอยู่ก่อนแต่ง ท้องก่อนแต่ง แต่งแล้วเลิก เป็นต้น

สิ่งที่เป็นปัญหาของการจัดการศึกษาก็คือการศึกษาซึ่งเป็นเครื่องมือของรัฐในการผลิตซ้ำความรู้ที่เป็นทางการ และเป็นความรู้ที่เหมือนกันทั่วประเทศนั้น จะเป็นการทำลายความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

หากพิจารณาในมิติของสังคมวิทยาการศึกษาตามมโนทัศน์ของ บาเซล เบิร์นสไตน์ (Basil Bernstein) แล้ว การจัดการศึกษาก็คือการใช้อำนาจในการกำหนดความหมาย (ความรู้) ที่ชอบธรรม และถ่ายทอดความหมายดังกล่าวผ่านภาษาไทย ความหมายของรัฐถูกทำให้เป็นความรู้ที่เป็นทางการ และรัฐก็ใช้ภาษาไทยเป็นเครื่องมือในการควบคุมทางสัญลักษณ์ โดยให้ความหมายว่า 'ภาษาไทย' คือความเป็นคนไทย เพราะฉะนั้นถ้าชาวไทยภูเขาต้องการจะเป็นคนไทย ชาวไทยภูเขา ก็จะต้องรู้ภาษาไทย

ข้อค้นพบจากการวิจัยนี้ตรงกับงานของ เพ็ญสิริ (เพ็ญสิริ จีระเดชากุล, 2541) ที่สรุปว่าการศึกษาในระบบได้มีส่วนทำให้การศึกษาของท้องถิ่นหมดความสำคัญลงไป แต่ผลจากการวิจัยนี้ช่วยสนับสนุนว่าหลักการการจัดการศึกษาของกรมการศึกษานอกโรงเรียน หลักการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนา เป้าหมายของการพัฒนาประเทศที่วางไว้สำหรับการพัฒนาชาวไทย

ภูเขานั้นเป็นสิ่งที่ดี และถูกต้อง แต่ปัญหาของการพัฒนาชาวไทยภูเขานั้นไม่ได้อยู่ที่ 'หลักการ' แต่อยู่ที่ 'ปฏิบัติการ' ในการพัฒนา

2.3 แนวปฏิบัติการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาชาวไทยภูเขา

"สิ่งที่น่ากลัวที่สุดในการพัฒนาก็คือดีแต่พูด พูดแล้วไม่ทำ"

(พ่อเลป่า)

คำพูดของชาวไทยภูเขาดังกล่าวเป็นข้อสรุปที่ชัดเจนถึงภาพการจัดการศึกษาที่ผ่านมาว่าทำไมหลักการจัดการศึกษาหรือหลักการในการพัฒนาสำหรับคนที่สูง หรือการพัฒนาคนบนที่สูงจึงไม่ประสบความสำเร็จ กล่าวอีกนัยหนึ่งหลักการที่ดีเลิศนั้น ไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติจริงในการทำงาน

การพัฒนาที่ผ่านมาเป็นเรื่อง "ดีแต่พูด" และ "พูดแต่ดี" กล่าวคือ มีการแถลงหลักการอันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญ และความสำเร็จที่จะเกิดจากการพัฒนา แต่ไม่ได้มีการนำหลักการมาใช้ในการปฏิบัติจริง โดยเฉพาะการจัดการศึกษาบนที่สูงนั้น จากการสัมภาษณ์ครู ครูจะตอบว่ามีข้อจำกัดมากมาย การจัดการศึกษาทำได้ตามสภาพเท่านั้น เพราะบนดอยขาดสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ การจะขอความร่วมมือจากชาวไทยภูเขาก็เป็นไปได้ยาก เพราะชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่จะมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี แต่ทั้งนี้ถ้าครูเปลี่ยนวิธีคิดในการจัดการศึกษาแบบยอมจำนนต่อสภาพ มาเป็นการจัดการศึกษาตามสภาพจริง กล่าวคือพัฒนาจากสิ่งที่มีอยู่ สืบต่อจากฐานชีวิตจริง ก็อาจทำให้การจัดการศึกษามีความหมายสำหรับชาวไทยภูเขามากขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งโรงเรียนควรจะนำความหมายของคำว่าพัฒนาของชาวไทยภูเขามาใช้เป็นกรอบในการจัดการศึกษา โดยความหมายที่สำคัญของชาวไทยภูเขาคือ "การมาช่วยกันทำงาน และเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้น" ถ้าครูจัดการศึกษาโดยใช้ความหมายการพัฒนาดังกล่าว ก็จะไม่ต้องคับข้องใจกับความขาดแคลนบนดอย

ย้อนกลับมาพิจารณาถึง คำพูดของพ่อเลป่าข้างต้นอีกครั้ง คำพูดดังกล่าวแสดงให้เห็นนัยสำคัญของการพัฒนาในความหมายของชาวไทยภูเขา คือ การพัฒนาที่ดีคือการ 'พูดแล้วทำ' ความเห็นของชาวไทยภูเขาดังกล่าวตรงกับหลักการเรื่องปฏิบัติการ (praxis) ของเปาโล แฟร์ อย่างน่าอัศจรรย์ ตามความหมายของ แฟร์ ปฏิบัติการ = คำพูด + การกระทำ ดังนั้นการจะทำให้การศึกษาเป็นการพัฒนาที่แท้จริง จึงต้องเป็นการลงมือกระทำหรือต้องนำไปสู่การปฏิบัติจริง

ผลของการวิจัยสนับสนุนว่าหลักการจัดการศึกษาดังกล่าวที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้กำหนดไว้ นั้นเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และจากการวิจัยพบว่าปัญหาด้านการจัดการศึกษาสำหรับคนที่สูงก็ย้งวนเวียนอยู่กับเรื่องเดิม

การแก้ไขปัญหาดังกล่าวอาจจะต้องมีการเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์การพัฒนา เพราะถ้าเราใช้กระบวนทัศน์เดิม หรือจิตสำนึกเดิมการแก้ปัญหาก็อาจจะทำให้เราติดกับดัก และวนเวียนอยู่ในปัญหาดังกล่าว

หลักคิดสำคัญของแนวคิดปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ก็คือ มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันตามความหมายที่มนุษย์มีให้กับสิ่งนั้น ดังนั้นการแก้ปัญหาดังกล่าวจึงอาจจะต้องเริ่มต้นที่การสร้างความหมายใหม่ ของจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนา โดยเฉพาะความหมายเรื่องอำนาจในการจัดการศึกษา

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับแนวทางการกระจายอำนาจทางการศึกษา เพราะการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาจะทำให้ท้องถิ่นได้มีบทบาทมากขึ้น ดังที่กล่าวแล้วว่าภารกิจของการจัดการศึกษานั้น ต้องสร้างความเป็นท้องถิ่นให้ท้องถิ่นมีบทบาทและเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาเพิ่มขึ้น

การจัดการการศึกษาตามแนวปฏิรูป (วิชัย ตันศิริ, 2549: 334) สอดคล้องกับหลักการกระจายอำนาจทางการศึกษาเพื่อให้สถานศึกษามีความรู้สึกเป็นส่วนร่วมกับชุมชน และมีฐานคิดว่าครูไม่ควรจะโยกย้ายบ่อย แต่ควรจะให้ครูสามารถพัฒนาเส้นทางอาชีพจนสูงสุดได้ ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยเห็นว่ามีผลสำคัญอย่างยิ่ง เพราะในสภาพจริงบนดอยครูจะมีการโยกย้าย และมีเจตจำนงที่จะโยกย้าย เพราะครูส่วนใหญ่ไม่ต้องการทำงานบนดอย หรือต้องการไปอยู่กับครอบครัว

ถ้าท้องถิ่นมีอำนาจในการคัดเลือกครู ก็จะทำให้ท้องถิ่นมีสิทธิอำนาจคัดเลือกคนที่มุ่งมั่นจริงจังในการทำงาน และอีกทางหนึ่งก็เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นได้พัฒนาการฝึกหัดครูสำหรับพื้นที่สูงไปพร้อม ๆ กัน ท้องถิ่นดังกล่าวอาจจะเป็นระดับตำบล หรืออำเภอ และอาจจะเป็นการมอบอำนาจให้กับองค์กรปกครองท้องถิ่น หรือแบ่งเขตพื้นที่การศึกษาให้มีขนาดเล็กลง

การกระจายอำนาจการจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องที่ทำทนายสำหรับการพัฒนาชาวไทยภูเขา แต่อย่างน้อยถ้าเราเห็นว่าการจัดการศึกษา และปัญหาการจัดการศึกษาวนเวียนอยู่กับเรื่องเดิม การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างหรือการปฏิรูปก็น่าที่จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคน แต่ทั้งนี้การกระจายอำนาจก็ไม่ควรที่จะทำอย่างรีบเร่ง แต่ควรจะทำอย่างค่อย ๆ เป็นค่อยไป จนพร้อมและแน่ใจ และได้รับความเห็นพ้องจากหลาย ๆ ส่วนที่เกี่ยวข้อง

ปฏิบัติการในการจัดการศึกษาที่สำคัญอีกมิติหนึ่งตามแนวคิดของสำนักปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ก็คือเรื่องความหมายและ การมีปฏิสัมพันธ์ ผลการวิจัยทำให้เห็นจุดแข็งของการพัฒนาที่ผ่านมาก็คือการพัฒนาที่ผ่านมาได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างนักพัฒนา กับชาวไทยภูเขา ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงต่อไป

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้หลายท่านที่ได้อ่านอาจลงความเห็นข้อเสนอจากงานวิจัยชิ้นนี้ไม่มีอะไรใหม่ หรือเสนอแนะในเรื่องเดิม ๆ ซึ่งก็อาจจะจริงถ้ามองจากมุมมองของนักวิชาการ หรือชนชั้นกลาง แต่งานวิจัยนี้เป็นการนำเสนอจากจุดยืน ของชาวไทยภูเขา การนำเสนอนี้เพื่อสะท้อนเสียงของชาวไทยภูเขาเกี่ยวกับการจัดการพัฒนาในพื้นที่ ความสำคัญของการวิจัยนี้จึงอยู่ที่การมองปรากฏการณ์ทางการศึกษาและการพัฒนาผ่านสายตาของชาวไทยภูเขา งานวิจัยนี้ทำหน้าที่ส่งผ่าน เสียงของชาวไทยภูเขา ประเด็นก็คือนักพัฒนาจะมีโอกาสรับสารหรือไม่

2.4 บาซิล เบิร์นสไตน์ (Basil Bernstein) กับการศึกษาสังคมวิทยาการศึกษาชุมชนบนที่สูงในสังคมไทย

งานวิจัยนี้ใช้กรอบความคิดทางทฤษฎี สำนักปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ และประยุกต์ใช้มโนทัศน์ทางสังคมวิทยาการศึกษาของ เบิร์นสไตน์ กรอบความคิดในการวิจัยที่สำคัญก็คือ การศึกษาความหมายและปฏิสัมพันธ์ด้านการพัฒนา กับศึกษากระบวนการทางการศึกษาในการสื่อความหมายของคำว่าพัฒนา

การใช้ทฤษฎีในการวิจัยนี้ เป็นการใช้เพื่อตั้งคำถาม และวางกรอบการวิเคราะห์ข้อมูล การอภิปรายในส่วนนี้เพื่อจะเป็นบทสะท้อน การประยุกต์ทฤษฎีในการศึกษาชิ้นนี้

การใช้ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ทำให้ได้เห็นมุมมองที่เป็นกระบวนการทางสังคม และเห็นภาพความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีพลวัต จึงทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากสิ่งที่เป็นปฏิบัติการของคนในพื้นที่ แต่อย่างไรก็ดีการตีความของผู้วิจัยก็ตีความจากสิ่งที่ชาวไทยภูเขา ต้องการจะบอก หรือเป็นความหมายชัดแจ้ง ของชาวไทยภูเขา การเก็บข้อมูล และการตีความจึงจำเป็นต้องใช้เวลา และการตรวจสอบข้อมูลมาก ทั้งการตรวจสอบกับบุคคล เวลา และสถานที่ รวมถึงการให้ผู้ร่วมวิจัยได้ตรวจสอบความหมายจากการตีความของผู้วิจัย

นอกจากนั้นการศึกษากระบวนการทางสังคมอาจจะทำให้นักวิจัยไม่ได้ให้ความสนใจต่อโครงสร้างที่เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งโครงสร้างดังกล่าวก็มีส่วนสำคัญในการผลิต และผลิตซ้ำอำนาจ และความหมายต่าง ๆ การศึกษาถึงประเด็นความสัมพันธ์ทางโครงสร้างดังกล่าวก็น่าจะทำให้การวิจัยได้ข้อมูลที่รอบด้านมากขึ้น

ในส่วนของมโนทัศน์ของบาซิล เบิร์นสไตน์ (Basil Bernstein) ในการศึกษาสังคมวิทยาการศึกษา นั้น จุดเน้นของบาซิล เบิร์นสไตน์ (Basil Bernstein) อยู่ที่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการควบคุมในกระบวนการทางการศึกษา ซึ่งมโน-ทัศน์เรื่องการจัดกลุ่ม และการวางกรอบ ช่วยให้มีความชัดเจนที่แจ่มชัดในการศึกษาอำนาจ และการใช้อำนาจ(การควบคุม) ทางการศึกษาได้ดี แต่มโนทัศน์ดังกล่าวเป็นการแบ่งแยกแบบคู่ตรงข้าม กล่าวคือการจัดกลุ่มแบบแข็ง-แบบอ่อน จึงทำให้การแบ่งแยกดังกล่าว ให้ภาพที่ค่อนข้างจะแข็งตัว เมื่อนำมาอธิบายกับการจัดการศึกษาของไทยพบว่า การจัดการศึกษากระบวนการทางการศึกษาที่มีลักษณะเชิงซ้อน เช่น การจัดกลุ่มรายวิชา ถึงจะมีการจัดกลุ่มอย่างแข็ง แต่เมื่อครูนำมาสอนบนดอยก็สอนแบบรวมวิชาเพราะถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ การวางกรอบก็เช่นกัน เพราะในบางที่แต่ละคนก็มีบทบาทเชิงซ้อนได้ เช่น ครูคนหนึ่งไปแต่งงานกับนักเรียน (เรื่องจริงที่หมู่บ้านอื่นในอำเภอเดียวกัน) ครูก็จะมีสถานภาพเชิงซ้อน ในขณะที่เป็นครู ก็เป็นสามีของเพื่อนไปด้วย การวางกรอบของครูจึงอาจจะมีความสับสนปนเป

งานวิจัยเชิงคุณภาพมีในงานวิจัยที่มีเป้าหมายในการตรวจสอบความถูกต้องทางทฤษฎี แต่สนใจถึงการใช้ประโยชน์ได้มากน้อยเพียงใดในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม จากการวิจัยพบว่ากรอบความคิดของบาซิล เบิร์นสไตน์ (Basil Bernstein) มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษากระบวนการทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาความสัมพันธ์ทางการใช้ภาษา และการควบคุมทางสัญลักษณ์เพราะทำให้เราเข้าใจปฏิบัติการที่เกิดขึ้น และแนวทางดังกล่าวยังมีส่วนในการช่วยกำหนดแนวทางการมีปฏิสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับปฏิบัติการทางการสื่อสารเพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อไป

2.5 ประโยชน์ในการนำไปใช้

ข้อจำกัดสำคัญของงานวิจัยคุณภาพ ก็คือ ข้อค้นพบนั้นมีอำนาจในการนำไปใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ได้เพียงไร อาจจะใช้ได้ดีหรือตรงกันข้ามก็ได้

ความสำคัญของงานวิจัยอยู่ที่การได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ ที่ช่วยยืนยันให้เห็นถึงศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าระบบคิดของชาวไทยภูเขาที่มีความลึกซึ้งทัดเทียมกับความรู้ที่เป็นทางการ ดังจะเห็นได้จากการให้ความหมายต่าง ๆ ของชาวไทยภูเขา และที่สำคัญความหมายต่าง ๆ ที่ชาวไทยภูเขาใช้ภายใต้รหัสความหมายของชาวไทยภูเขานั้น เป็นความหมายที่ชาวไทยภูเขาสร้างขึ้นเอง จึงเป็นสิ่งที่ 'มีความหมาย' สำหรับชาวไทยภูเขา และอาจแตกต่างกับการพัฒนาที่นำเข้าไปจากภายนอกเพราะอาจเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายสำหรับชาวไทยภูเขา

การนำข้อค้นพบจากการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาในพื้นที่อื่นจะทำได้หรือไม่ เพียงไร ผู้วิจัยมีความมั่นใจในระดับหนึ่งว่า ข้อค้นพบเหล่านี้ น่าจะเป็นสากลสำหรับการพัฒนาชนกลุ่มน้อยในสังคม นั่นคือ การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมไทย ควบคู่ไปกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น และท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย ทุกกลุ่มชาติพันธุ์จำเป็นต้องแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และสร้างความเข้าใจร่วมกันต่อไป

ข้อจำกัดของการวิจัยอยู่ที่ปัญหาสำคัญดังที่กล่าวแล้วว่าความหมายบางอย่างที่ชาวไทยภูเขาอธิบายเป็นความหมายที่ชาวไทยภูเขาต้องการบอก และบางเรื่องผู้วิจัยก็ยังไม่ถึงความหมายแฝงอย่างสมบูรณ์ เรื่องการสื่อสารกับชาวไทยภูเขาบางราย โดยเฉพาะผู้หญิงมีความอายที่จะพูดภาษาไทย หรือคำเมืองกับผู้วิจัย ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งก็คือชาวไทยภูเขาในพื้นที่ไม่พร้อมที่จะอ่านบททวนการสรุปตีความข้อมูลเพื่อตรวจสอบการหาความหมายของผู้วิจัย การตรวจสอบทำได้เพียงการพูด และสนทนาเท่านั้น การจะให้ชาวไทยภูเขาตรวจดูบทที่เป็นลายลักษณ์อักษรจึงทำได้ยาก

3. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะต่อนักพัฒนา

บทบาทของนักพัฒนาต่อไปควรจะทำงานด้านความรู้ บทบาทสำคัญคือการเชื่อมโยงรู้ความรู้อาณาเขต ความรู้ทางการ กับความรู้ท้องถิ่น และเชื้ออำนาจกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชาวไทยภูเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะด้านวิธีคิดไตร่ตรองเชิงวิพากษ์

หน้าที่สำคัญของนักพัฒนาก็คือนักพัฒนาควรจะมีงานพัฒนาด้วยการฟัง "เสียง" และทำความเข้าใจความหมายของชาวไทยภูเขาและสร้างความหมายร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์การพัฒนาแบบ ร่วมหัวจมท้ายกับชาวไทยภูเขา

3.2 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดตั้งสถาบันทางสังคมระดับท้องถิ่น

การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาชาวไทยภูเขานั้น ควรจะมีสถาบันทางสังคมระดับท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ระดับตำบล สถาบันทางสังคมนี้อาจสถาปนาขึ้นใหม่ หรือใช้ของเดิมที่มีอยู่แล้ว และควรมีหน่วยงานด้านการพัฒนาทำหน้าที่เป็น 'เจ้าภาพ' ภารกิจสำคัญของสถาบันดังกล่าว คือ การเชื่อมโยงเครือข่ายหรือข่ายงานการเรียนรู้/แหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่น ให้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชาวไทยภูเขา และสร้างแกนนำด้านการพัฒนา

3.3 ข้อเสนอแนะต่อผู้มีสิทธิอำนาจในการจัดการพัฒนา

หน่วยงานซึ่งมีสิทธิอำนาจในการพัฒนาชาวไทยภูเขา ควรใช้หลัก 'ปล่อยให้ชาวบ้านทำงาน' ผู้มีสิทธิอำนาจ คอยส่งเสริม เป็นพี่เลี้ยง หรือกำกับดูแลปฏิบัติการของชาวไทยภูเขา

3.4 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อ

ผู้วิจัยเสนอว่าการศึกษาเกี่ยวกับสังคมวิทยาการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ควรมีการศึกษาในลักษณะการเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาในระดับจุลภาค เพื่อให้เห็นถึงภาคปฏิบัติการของประชาชน และการศึกษาแบบระดับมหภาคเพื่อเห็นถึงโครงสร้างเชิงอำนาจในสังคม ในส่วนของวิธีการวิจัย ควรจะใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมให้ละเอียดประณีตยิ่งขึ้น เพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้ร่วมกับนักวิจัย

แนวหัวข้อการวิจัยทางการศึกษากับการพัฒนาการศึกษาชาวไทยภูเขา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสามประเด็น ได้แก่ 1) การทำวิจัยเกี่ยวกับการจัดหลักสูตร และวิธีการสอนที่จะทำให้ชาวไทยภูเขาเกิดความคิดเชิงวิพากษ์ 2) การวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาชาวไทยภูเขา และ 3) การวิจัยเพื่อวิเคราะห์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมชาวไทยภูเขา ทั้งนี้การศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นต้องศึกษาอย่างมีพลวัต